

XVIII
a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2019

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovių Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-64-1

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 12

TARP PAŠAUKIMO IR UŽSIĖMIMO

Andrea Mariani

- Działalność duszpasterska jezuitów w Wilnie: między reformą trydencką a lokalnymi uwarunkowaniami ... 18
Ganytojiška jėzuitų veikla Vilniuje: tarp Tridento reformos ir vietos sąlygų. *Santrauka* ... 43

Jonas Drungilas

- Lietuvos mažesniųjų brolių konventualų provincijos kolektyvinis portretas (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia) ... 44
Collective Portrait of the Lithuanian Order of Friars Minor Conventual (late eighteenth–early nineteenth century). *Summary* ... 65

Domininkas Burba

- Livonijos kanauninko, Vilkaviškio klebono Vincento Bakuzičiaus biografija. Keletas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikų dvasininko portreto detalių ... 67
Biography of Canon Priest of Livonia, Parish Priest of Vilkaviškis Wincenty Bakuzicz. A Few Strokes to the Portrait of the Eighteenth-Century Roman Catholic Priest of the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 81

MOKYMAS. MOKYKLOS. MOKYTOJAI

Aistė Paliušytė

- Dailininkų mokymas Radvilų dvare XVIII amžiuje ... 84
Training of Artists in the Residences of the Radvilas in the Eighteenth Century. *Summary* ... 105

Kazimierz Puchowski

- Pijarskie *Collegium Nobilium* w Wilnie. Korzenie i konteksty ... 107
Vilniaus pijorų *Collegium Nobilium*. Ištakos ir kontekstai. *Santrauka* ... 143

Janina Kamińska

- Szkoły Wydziału Litewskiego w strukturze szkolnej Komisji Edukacji Narodowej ... 144
Lietuvos švietimo apygardos mokyklos Tautinės edukacinės komisijos mokyklų struktūroje. *Santrauka* ... 156

Ewa Kula

Wizytacja Adama Kazimierza Czartoryskiego szkół Wołyńskich i Ukraińskich i jej znaczenie dla Komisji Edukacji Narodowej ... 157
Adomo Kazimiero Čartoriskio atliktos Voluinės ir Ukrainos mokyklų vizitacijos reikšmė Tautinei edukacinei komisijai. *Santrauka* ... 177

Olga Mastianica-Stankevič

Profesinės inteligentijos gimimas: Jono Bobrovskio (1777–1823) gyvenimo ir kūrybos atvejis ... 178
The Birth of Professional Intelligentsia: Case of Jan Bobrowski's (1777–1823) Life and Creation. *Summary* ... 189

LUOMAS. KARJERA. VEIKLA

Valdas Rakutis

Luomas, pašaukimas ir profesija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje 1775–1794 m. ... 192
Estate, Calling and Profession in the Military of the Grand Duchy of Lithuania in 1775–1794. *Summary* ... 211

Arnaud Parent

Užsienio mokslininko adaptacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: dr. Jeano-Emmanuelio Gilibert'o atvejis ... 212
Adaptation of a Foreign Scientist in the Grand Duchy of Lithuania: Case of Dr Jean-Emmanuel Gilibert. *Summary* ... 228

Lina Balaišytė

Dailininkas XVIII amžiuje: karjeros galimybės ... 229
The Artist in the Eighteenth Century: Career Opportunities. *Summary* ... 252

Rasa Butvilaitė

Architektas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje ... 254
Architect in the Society of the 18th Century Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 270

Auksė Kaladžinskaitė

Giuseppe Fontana – architektas ir bajoras: giminės istorija ... 271
Giuseppe Fontana: Architect and Nobleman: the Family History. *Summary* ... 283

Bernadetta Manys

Wileńscy zarębacze w pierwszej połowie XVIII wieku, czyli historyczne „studium przypadku” ... 284

Vilniaus mėsininkai XVIII a. pirmojoje pusėje, arba istorinis

„atvejo tyrimas“. *Santrauka* ... 299

ANOTACIJOS. RECENZIJOS

Adam Stankevič. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla*

XVIII a. antrojoje pusėje, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 527

p. ISBN 978-609-8183-42-9 / *Darius Vilimas* ... 304

Senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kelių aprašymai.

Descriptions of the Old Roads of the Grand Duchy of Lithuania, parengė / prepared by Algirdas Antanas Baliulis, Tomas Čelkis, Vilnius:

Vilniaus universiteto leidykla, 2018, – 430 p. ISBN 978-609-07-0007-5 /

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 307

Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794, tom II: *Słownik biograficzny*,

redakcja naukowa: Andrzej Meissner, Agnieszka Wałęga, Warszawa:

Oficyna Wydawnicza ASPRA, 2018, – 774 p. ISBN 978-83-754-5848-0 /

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 312

Iliustracijų sąrašas ... 317

Asmenvardžių rodyklė ... 319

Vietovardžių rodyklė ... 334

GIUSEPPE FONTANA – ARCHITEKTAS IR BAJORAS: GIMINĖS ISTORIJA

AUKSĖ KALADŽINSKAITĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Anotacija. Straipsnis skirtas vienam žymiausių XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektų Giuseppe'ei Fontanai. Italų kilmės, bet gimęs jau Abiejų Tautų Respublikos sostinėje, jis paliko ryškų pėdsaką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje. Tėvo Giuseppe'ės Giacomo, brolių Giacomo ir Giovanni'io Canzio, taip pat architektų, profesinė karjera Lenkijos Karalystėje, padėtis karališkajame dvare, ryšiai su įtakingais valdančiojo elito užsakovais, šeimos sukauptas materialinis turtas padėjo pasiekti reikšmingą įvertinimą to meto visuomenėje – nobilitaciją. 1768 m. Fontanų šeima už nuopelnus valdovui perkelta į bajorų luomą, suteikiant visas bajorystės teises, pareigas ir privilegijas. Analizuojama, kaip pakitusi Giuseppe'ės Fontanos socialinė padėtis veikė asmeninį ir profesinį gyvenimą.

Reikšminiai žodžiai: Giuseppe Fontana, architektas, bajoras, Fontanų giminė, Varšuva, Gardinas, Vilnius, Vitebskas, socialinė padėtis.

Giuseppe Fontana (*Józef III Fontana*, 1716 – prieš 1773) greta Jono Kristupo Glaubico (*Johann Christoph Glaubitz*) buvo vienas žymiausių ir produktyviausių vėlyvojo Baroko epochos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektų, tačiau dailės ir architektūros istorikams ilgą laiką buvo menkai žinomas. Naujausioje istoriografijoje, norint atskirti nuo bendravardžių giminaičių, vadinamas trečiuoju arba „vitebskiečiu“¹.

Straipsnį norėčiau pradėti nuo ekskurso į Giuseppe'ės Fontanos giminės istoriją, siekdama atskleisti Fontanų šeimos profesinius pasiekimus ir įvertinimą to meto visuomenėje bei užfiksuoti tam tikras socialinės padėties slinktis ir socialinio statuso pokytį bendrame menininkų ir amatininkų kontekste.

Vaizdingas Lugano ir Komo ežerų bei kalnų kraštas, dabartinės Šiaurės Italijos ir Šveicarijos pasienis, t. y. Mendrizijus, Valsolda bei kitos Tičino bei Lombardijos regionų vietovės, buvo, vaizdžiai tarant, įvairių meninių specialybių meistrų – architektų, akmentašių, lipdytojų, skulptorių, tapytojų – „kalvė“. Tai, kad šis regionas XVI–XVIII a. Europos architektūros ir dailės raidai buvo ypatingas,

1 Lietuvos istoriografijoje vartojamas ir lietuviškas vardo atitikmuo – Juozapas. Lenkų istoriografijoje dažniausiai vartojami lenkiški Fontanų šeimos narių atitikmenys, nes Abiejų Tautų Respublikoje gyvenę Fontanos polonizavosi, lenkiškos jų vardų formos vartotos istoriniuose šaltiniuose.

žinoma jau seniai. Iš šių vietovių kilusių meistrų migracija ir veikla tyrinėta jau ne vieną dešimtmetį². Šiame krašte buvo ir Fontanų „lizdas“, iš kurio kilo ir po visą Europą pasklido Fontanų pavardę turintys menininkai.

Abiejų Tautų Respublikoje dirbę Fontanos giminės ryšiais buvo susiję su keliais garsiais Italijos menininkais. Spėjama, kad bendra kilmės istorija juos sieja ir su žymiu Italijos XVI a. antrosios pusės architektu Domenico Fontana (1543–1607)³. Giuseppe'ės Fontanos šeimos istorija kultūros istorijos kontekste yra išskirtinė. Įsikūrę Abiejų Tautų Respublikoje jie suformavo savotišką architektų dinastiją, kuri jau XVIII a. pirmojoje pusėje visiškai asimiliavosi ir polonizavosi.

Pirmieji architektai Fontanos Abiejų Tautų Respubliką pasiekė XVII a. Manoma, kad pirmasis Fontana į Lenkiją atvyko 1661 m. Tai buvo iš Valsoldos kilęs ir iki 1685 m. Varšuvoje gyvenęs Giuseppe (*Józef I*) Fontana⁴. Ar jis buvo artimas Giuseppe'ės Fontanos trečiojo šeimos giminaitis – nežinoma. Karo pabėgėlių iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Prūsijoje 1656 m. sąrašuose tarp pasirašiusių priesaikos aktą Vilniaus ir Gardino piliečių minimi italai akmentašys Luigio Perri bei stiuko lipdytojai Pietro Mazeti ir Giosepe Fontana⁵. Galbūt šis Giosepe Fontana buvo tapatus 1661–1685 m. Varšuvoje minimam Giuseppe'ei Fontanai, galėjusiam būti ne tik architektu, bet ir lipdytoju. Kelių specialybių turėjimas buvo įprastas reiškinys.

Dinastijos pradininkais tapo Giuseppe Giacomo (*Józef II*) ir Domenico (*Dominik*) Fontanos. Tai yra Giuseppe'ės Fontanos trečiojo, arba „vitebskiečio“, tėvas ir dėdė, kurie į Lenkiją atvyko pačioje XVII a. pabaigoje, maždaug 1698 m. Tikėtina, kad juos į Abiejų Tautų Respubliką pakvietė mamos broliai – architektai Domenico ir Giovanni Battista Ceroniai, kurie tuo metu jau dirbo Varšuvoje. Manoma, kad jų dirbtuvėse Fontanos įgijo architektūrinį išsilavinimą. Čia reikėtų pabrėžti, kad Fontanų šeima painiais giminystės ryšiais buvo susijusi beveik su visais Abiejų Tautų Respublikoje XVII–XVIII a. dirbusiais italų kilmės architektais ir skulptoriais: Ceroniais, Affaitačiais (*Affaiti*, *Affayta*), Belločiais (*Bellotti*, *Belotti*),

2 Apie Valsoldos menininkų vaidmenį Italijos ir visos Europos kultūroje plačiau žr. Giorgio Molli, Il ruolo degli artisti valsoldesi, nel contesto degli Artisti dei Laghi, in Italia e in Europa dal 1500 al 1700, in: *Studia Wilanowskie*, t. XXII, red. Marta Gołabek, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2015, p. 11–35. Apie Tičino regiono menininkus Lenkijoje plačiau žr. Mariusz Karpowicz, *Artisti ticinesi in Polonia nella prima metà del '700*, Bellinzona: Edizioni dello Stato del Canton Ticino, 1999.

3 Wojciech Boberski, Fontana, in: *Allgemeines Künstler-Lexikon* (toliau – *AKL*), München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 123.

4 Idem, Fontana Giuseppe (*Józef I*), in: *AKL*, t. 42, p. 123; Paweł Migasiewicz, Fontana Giuseppe, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII wieku* (toliau – *Słownik architektów*), Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 131.

5 *XVII amžiaus vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. IV: *Pabėgėlių iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Prūsijoje 1656 m. sąrašai*, sudarė Elmantas Meilus, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016, p. 126, 229, 395–396.

Puttiniais (*Puttini*)⁶. Veikiausiai šių giminaičių dėka brolių Fontanų atvykimas, įsitvirtinimas ir integracija buvo greitesnė ir sklandesnė.

Karjeros pradžioje Giuseppe Giacomo Fontana (1676–1739/41) dirbo Ščiutine (Palenkės vaivadija). 1715 m. persikėlė į Varšuvą, kur išplėtojo ryškia profesinę karjerą, įsigijo nekilnojamojo turto, nuosavą plytinę. 1738 m. pelnė karališkojo architekto pareigybę. Per savo pažintis padėjo apie 1726 m. iš Italijos atvykusiam savo kraštiečiui Paolo'ui Antoni'ui Fontanai (*Paweł Antoni Fontana*, 1696–1765) gauti architekto vietą Lietuvos didžiojo maršalo Povilo (Pauliaus) Karolio Sanguškos (*Paweł Karol Sanguszko*) dvare⁷. Giuseppe Giacomo Fontana susilaukė 13 vaikų. 7 sūnūs neabejotinai taip pat buvo ugdomi architektais ir inžinieriais. Daugiausiai žinoma apie tris: Giacomo'ą (*Jakub*), Giuseppe'ę ir Giovanni'į Canzio (*Jan Kanty*).

Giuseppe'ės Giacomo brolio Domenico (apie 1680 – prieš 1755) karjeros pradžia nežinoma. Maždaug nuo 1719 m. dirbo Gardine, buvo pelnęs kapitono laipsnį. Vedė Starodubo pavieta pasiuntinio Seime Mykolo Leono Peresviet-Soltano (*Michał Leon Peresławiet-Soltan*, m. 1733) dukrą Sofiją Teklę. Gyveno netoli Gardino žmonos kraičių gautame Sviacke (*Świack, Свяжк*), taip pat jam priklausė greta Sviacko esantys Kaunėnai (*Kowniany, Каўняны*) ir Vasilevičiai (*Wasilewicz, Василевичы*). Dar valdė Ruvnianų palivarką (*Równiany*). Jo architektūrinė veikla mažai dokumentuota. Gardine 1720–1726 m. projektavo ir statė bazilijonių vienuolyno cerkvę, jėzuitams – vienuolyno refektoriumą, 1726 m. Lietuvos didžiojo maršalo P. K. Sanguškos prašymu atliko eksperto funkciją – įvertino vykdomos rezidencijos statybos projektą, 1739 m. projektavo ir statė Trakų vaivados Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės rūmus (neiškilę)⁸.

Po Giuseppe'ės Giacomo Fontanos mirties visas jo nebaigtas statybas perėmė vyriausiasis sūnus Giacomo Fontana (1710–1773)⁹. Giacomo buvo pakviestas dirbti Lenkijos didžiojo maršalo Franciszeko Bielińskio dvare, ilgainiui tapo mėgstamu, madingu ir vertinamu architektu tarp pasaulietinio ir dvasinio valdančiojo elito.

6 Wojciech Boberski, Fontana Domenico (Dominik), in: *AKL*, t. 42, p. 123; Idem, Fontana Giuseppe Giacomo (Józef, Joseph II), in: *Ibid.*, p. 123–124; Monika Wyszomirska, Fontana Giuseppe Giacomo, in: *Słownik architektów*, p. 131–137; Aleksandra Bernatowicz, *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status-aspiracje-twórczość*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016, p. 81, 109–110.

7 *Studi sui Fontana: una dinastia di architetti ticinesi a Roma tra Manierismo e Barocco* (toliau – *Studi sui Fontana*), a cura di Marcello Fagiolo, Giuseppe Bonaccorso, Roma: Gangemi Editore, 2008, p. 411–416, 442–447. Manoma, kad Giuseppe Giacomo ir Paolo Antonio Fontanos nebuvo giminės (*Ibid.*, p. 412). Paolo Antonio mama buvo Marta Catarina Bellotti. Tikėtina, jog Lenkijos Karalystėje dirbę architektai Bellotti (Giuseppe Simone Bellotti ir Tommaso Bellotti I) buvo jos artimi giminaičiai.

8 Wojciech Boberski, Fontana Domenico, in: *AKL*, t. 42, p. 123; *Studi sui Fontana*, p. 410, 442. Plačiau žr. Auksė Kaladžinskaitė, Architektas Domenico Fontana: autorystės labirintuose, in: *Menotyra*, 2018, Nr. 4, p. 259–277.

9 Wojciech Boberski, Fontana Jakub (Giacomo), in: *AKL*, t. 42, p. 124; Monika Wyszomirska, Fontana Jakub, in: *Słownik architektów*, p. 137–150.

1. Fontanų giminės herbas. Pliustracija iš leidinio: Franciszek Ksawery Piekosiński, in: *Herbarz szlachty prowincyi witebskiej*, Kraków: Drukarnia „Czasu“ Fr. Kluczyckiego i Spółki, 1899, p. 23; Николай Васильевич Шапошников, *Гербовник Витебского дворянства*, in: „*Heraldica*“: *Исторический сборник*, т. I, Санкт-Петербург: Паровая Скоропечатня Г. П. Пожарова, 1900, p. 171.

Mirus karaliaus proteguojamiems vokiečių kilmės architektams Johannui Sigmundui Deybelui von Hammerau (1685/90–1752) ir Joachimui Danieliui von Jauchui (1688–1754), bemaž monopolizavo visą Varšuvos architektūros rinką. 1751 m. gavo karališką servitoratą ir buvo pakviestas rekonstruoti Varšuvos karališkąją pilį bei atlikti kitus karališkuosius užsakymus. Nuo 1761 m. gaudavo metinį atlyginimą iš Lenkijos Karalystės išdo kaip Abiejų Tautų Respublikos architektas. O 1768 m. „už talentą, architektūros gebėjimus ir naudą kraštui“ buvo apdovanotas pasakiško dydžio metine alga, kuri siekė net 14 tūkst. auksinų¹⁰. 1755 m. jam suteiktas karinis kapitono laipsnis, vėliau pelnė aukštesnius majoro, papulkininkio ir pulkininko laipsnius. Giacomo buvo bene vienas produktyviausių XVIII a. vidurio Varšuvos architektų, profesine prasme sužibėjęs ryškiau už tėvą, ir turbūt labiausiai įvertintas ir amžininkų pagerbtas Baroko epochos architektas¹¹. Laikytas ne tik vienu geriausių architektų, bet jo garbei 1765 m. sukurtoje panegirikoje buvo šlovinamas kaip lenkų Berninis ir Vitruvijus, nekrologe įvardytas „didžiu žmogumi ir naudingu piliečiu“¹². Sulaukęs ne tik literatūrinio pagerbimo, bet ir savo atvaizdų. Jo portretus buvo sukūrę architektas ir raizytojas Johannas Chrystianas Kamsetzeris, sūnėnas, tapytojas Janas Bogumilas Plerschas, savo siužetinėje drobėje, vaizduojančioje karališkosios pilies statybas, įamžino tapytojas Bernardo Bellotto.

Neabejotinai Giacomo pastangomis su Stanislovo Augusto dvaru buvo susijęs ir jaunesnis brolis Giovanni Canzio (1731–1800), monarchui priklausančiuose pastatuose ir parkuose vykdęs statybos ir remonto administratoriaus funkcijas¹³.

10 Wojciech Boberski, Splendor architekta. O „mediach sławy“ w czasach nowożytnych, in: *Architekt – budowniczy – mistrz murarski. Materiały z sesji naukowej instytutu sztuki PAN*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2007, p. 36.

11 Idem, Fontana Jakub (Giacomo), in: *AKL*, t. 42, p. 124.

12 Idem, Splendor architekta, p. 37–39.

13 Idem, Fontana Jan Kanty, in: *AKL*, t. 42, p. 126–127; Ewa Manikowska, Fontana Jan Kanty, in: *Słownik architektów*, p. 150–152.

Dėl Giacomo ryšių ir įtakos Abiejų Tautų Respublikoje pavyko įsitvirtinti ir dviem giminaičiams, atvykusiems XVIII a. viduryje¹⁴. Tai buvo pusseserės sūnus Domenico Merlini (*Dominik*, 1730–1797), kuris veikiausiai architektūros įgūdžius tobulinosi pas dėdę Giacomo, o vėliau jam tarpininkaujant gavo ir pirmuosius užsakymus bei architekto vietą karaliaus dvare¹⁵. Taip pat Domenico Merlini'io pusbrolis iš mamos pusės Antonio Liudovico Paracca (*Anton Liudwik*, 1722 – apie 1790), įtakingų giminių dėka radęs tarnybą Lietuvos didžiojo raštininko Konstantino Liudviko Platerio (*Konstanty Liudwik Plater*) dvare Kraslavoje, o įsitvirtinęs pas save pasikvietė ir jaunesnį brolių Domenico'ą Francesco'ą Paraccą (*Dominik Franciszek*, 1729–?)¹⁶.

Tuo tarpu Giuseppe Fontana sekė dėdės pėdomis ir naujų erdvių veiklai ėmė dairytis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje¹⁷. Galbūt net neturėjo kito pasirinkimo, kaip išvykti, nes sostinėje būtų tekę konkuruoti su broliu bei kitais pripažintais architektais. Apie 1738 m. Gardine, veikiausiai dėdei tarpininkaujant, iš Sapiegų sulaukė pirmųjų savo užsakymų. Panašiu laiku įsikūrė Vilniuje. Apie 1739/1940 m. vedė italų kilmės Vilniaus architekto Jono Pensos dukrą Teresę. Sostinėje susilaukė pirmagimės dukters Elenos Kotrynos, kurią 1740 m. spalio 23 d. pakrikštijo Šv. Jonų bažnyčioje¹⁸. Jo gyvenimas Vilniuje šaltiniuose menkai užfiksuotas. Žinoma, kad buvo įsigijęs mūrnamį Pilies gatvėje, minimas kaip Merkinės vaitystės nuomininkas¹⁹. 1739/1740 m. gyveno Žemaitijos vyskupui sufraganui, Vilniaus katedros kapitulos prelatui Aleksandriui Kazimierui Gorainiui (*Aleksander Kazimierz Horain*) priklausančiame name (lenk. *kamienica Klarowska*), kurį jam buvo pavesta ir suremontuoti. Į Vilniaus svetimkilmių katalikų menininkų ir amatininkų bendruomenę, besitelkiančią apie Šv. Martyno broliją, neįsiliejo. Apie 1742 m. su šeima iš sostinės išsikraustė. Veikiausiai pagrindinė pasitraukimo iš Vilniaus priežastis buvo profesinė konkurencija ir J. K. Glaubico veiklos „monopolis“. Pakeisti gyvenamąją ir profesinę vietą galėjo paskatinti užmegzti ryšiai su įtakingais Vitebsko vaivadijos valdančiojo luomo atstovais. O galbūt Abiejų Tautų Respublikos pakraštį pasirinko kaip laisvą, kitų architektų „nemonopolizuotą“ erdvę, įvertinęs strategiškai patogią geografinę padėtį (Dauguvos upė ir jos intakai palengvino susisiekimą ir statybinių medžiagų transportavimą), finansškai pajėgių užsakovų susitelkimą. Polocko, Vitebsko ir Mscislavo vaivadijų regione vyko ryškus

14 1745–1746 m. Paolo Antonio Fontana lankėsi giminėje. Veikiausiai jo globoje apie 1746 m. Lenkijos Karalystę pasiekė ir jaunieji Giacomo Fontanos giminaičiai (už šią informaciją dėkoju Wojciechui Boberskiui, Lenkijos mokslų akademijos Varšuvos menų institutas).

15 Przemysław Wątroba, Merlini Dominic (Domenico), in: *AKL*, 2016, t. 89, p. 160–162; Idem, Merlini Domenico, in: *Słownik architektów*, p. 314–319.

16 Idem, Merlini Domenico, in: *Słownik architektów*, p. 314–319; Mariusz Karpowicz, *Antonio Paracco architetto del rococo estremo*, Comune di Valsolda, 2008, p. 5–29.

17 Wojciech Boberski, Fontana Józef (Giuseppe), in: *AKL*, t. 42, p. 127–128.

18 Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios gimimo metrikų knyga, 1700–1747, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 604, ap. 10, b. 6, l. 540. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/ARCH/604/10/6>.

19 Wojciech Boberski, Fontana Józef (Giuseppe), in: *AKL*, t. 42, p. 127.

skirtingų konfesijų varžymasis dėl religinės ir politinės įtakos, plėtėsi kulto namų ir vienuolynų tinklas, todėl buvo išaugęs statytojų ir apdailos meistrų poreikis. Čia driekėsi svarbūs prekybai tranzitiniai sausumos ir vandens keliai, jungę likusią Abiejų Tautų Respublikos dalį su Livonija ir Rusija, koncentravosi reikšmingas ekonominis potencialas²⁰.

Anot tyrinėtojo Juliuszo Chrościckio, tarp Europoje dirbančių italų meistrų tvyrojo gana arši konkurencija, jie telkėsi į giminystės pagrindu sudarytus klanus, kurie tam tikra prasme dalijosi šalies, kurioje buvo dirbama, teritoriją, stengdamiesi išstumti potencialius konkurentus²¹. Tuo pasiremiant galima kelti prielaidą, kad ir Fontanų šeima „pasidalijo“ Abiejų Tautų Respubliką – Giacomo’ui, Giovanni’iui Canzio bei Domenico’ui Merlini’iui pavyko įsitvirtinti karališkojo dvaro orbitoje ir teko sostinė, Mazovijos, Ravos, Palenkės vaivadijos bei Palenkės ir Trakų vaivadijų pasienis, Paolo’ui Antonio’ui Fontanai – Liublino, Voluinės ir Brastos vaivadijos, Domenico’ui Fontanai – Trakų vaivadija, Antonio Liudovico Paracca įsikūrė Livonijos vaivadijoje, na o Giuseppe, neradęs nišos Vilniuje, įsitvirtino šiaurės rytinėse Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaivadijose.

Giuseppe Fontana įsikūrė visai greta Vitebsko, Horodnikų (*Horodniki, Городняны*) dvarelyje, kuriame gyveno iki pat mirties²². Šeima pagausėjo dar 4 vaikai: sūnumis Juozapu ir Vincentu, dukromis – Barbora ir Joana²³. Taip pat buvo įsigijęs žemės valdą Abuhove (*Obuhowo, Абухава*), esančiame tarp Vitebsko ir Oršos²⁴. Vitebsko vaivadijos pilies knygoje užfiksuoti Giuseppe’ės Fontanos teisiniai ginčai dėl žemės nuosavybės. Žemės valdos pardavimo dokumentai byloja apie jo nekilnojamojo turto interesus ir socialinę-ekonominę padėtį, o kriminalinės bylos – apie konfliktus (smurtą, apiplėšimus), nuo kurių nukentėdavo ne tik jis, bet ir jam buvo inkriminuojamas užpuolimas bei sužalojimas²⁵.

20 Auksė Kaladžinskaitė, Vilniaus baroko mokyklos sklaida Livonijos, Polocko, Vitebsko ir Mstislavlio vaivadijose, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 1: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 242–258.

21 Juliusz Chrościcki, Kamieniarze i mafiosi. Zarobkowa emigracja z Włoch do Europy Środkowej i Wschodniej (XV–XVIII w.), in: *Przegląd Humanistyczny*, 1996, t. XL, Nr. 1 (334), p. 77.

22 Tikėtina, kad kartu Vitebsko vaivadijoje įsikūrė ir Giuseppe’ės Fontanos brolis Carlo Domenico Giacomo (*Karol Dominik Jakub*, 1724 – apie 1750). 1743 m. Vitebsko pilies teisme abu minimi kriminalinio pobūdžio byloje. Galima spėti, jog 1765 m. Oršos pavieto bajorų surašymo duomenyse minimi Carlo Domenico Giacomo sūnūs Jokūbas ir Adomas, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (toliau – НГАБ), ф. 1709, воп. 1, спр. 13, *Витебский гродский суд*, арк. 626–627адв; Сяргей Рыбчонак, Пोलіс шляхты Аршанскагна павета 30 верасня 1765 г., in: *Геральд Litherland*, Nr. 20, 2014, p. 124.

23 Adam Boniecki, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Akcyjne Artystyczno-Wydawnicze, 1902, t. 5, p. 303.

24 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (toliau – *Słownik geograficzny*), Warszawa: Druk „Wiedku”, 1882, t. 3, p. 140; 1886, t. 8, p. 359.

25 НГАБ, ф. 1709, воп. 1, спр. 18, *Витебский гродский суд*, арк. 51–51адв; *Ibid.*, спр. 23, *Витебский гродский суд*, арк. 391–391адв; *Ibid.*, спр. 27, *Витебский гродский суд*, арк. 808–808адв; *Ibid.*, ф. 1805, воп. 1, спр. 6, *Акты Витебского магистрата*, арк. 88–89адв.

Būtent Vitebske ir Vitebsko, Polocko, Mscislavo regionuose jis paliko daugiausia savo veiklos pėdsakų. Vitebsko bernardinų vienuolyno fundatorės, Vitebsko vaivados Marcijono Mykolo Oginskio (*Marcyan Michał Ogiński*) žmonos Teklės Onos pageidavimu suprojektavo ir statė Šv. Antano bažnyčią, unitams – Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo ir Šv. Juozapato katedrą, Vilniaus katedros kapitula jam pavedė Vitebsko parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios statybą. Remiantis stilistine analize, jam priskiriama ir daugybė kitų statinių²⁶.

Apie 1755–1760 m. Giuseppe Fontana įgijo karališkojo sekretoriaus garbės titulą. Šis titulas buvo tam tikras jo išskyrimas tarp miestiečių ir kitų amatininkų ir kelias link būsimos bajorystės²⁷.

Ilgą laiką vienas iš bajorystės įrodymų buvo ilgametis dvaro turėjimas, net nepatvirtintas dokumentais. Galbūt todėl Fontanos siekė įsigyti žemės valdų. Bajorystė duodavo asmeniui viską – teisę eiti tam tikras pareigas valstybės aparate, administruoti valstiečius, bylinėtis luominiuose teismuose, užtikrindavo gyvybės, sveikatos, laisvės ir turto apsaugą ir t. t.²⁸ Anot tyrinėtojo Wojciecho Boberskio, varšuviškių Fontanų turtas leido varžytis net su kai kuriais senatoriais²⁹. Puikią finansinę Giacomo Fontanos padėtį liudija jo 1773 m. sudarytas testamentas³⁰. Reikia pažymėti, kad siekis įgyti žemės valdų, pastatų mieste buvo būdingas visiems žymiausiems Varšuvos XVIII a. architektams, kurie turėjo mūrnamius pačioje sostinėje, valdė nuolatines pajamas teikiančius dvarelius provincijoje, plytines, statybinių medžiagų sandėlius ar net karčemas. Tuo tarpu Vilniaus architektai menkai kuo skyrėsi nuo kitų miestiečių³¹. Savo finansine padėtimi, nekilnojamuoju turtu XVIII a. pradžioje išsiskyrė vėlgį italas, Fontanų kraštietis, lipdytojas Giovanni Pietro Perti (*Berti, Paretti, 1648–1714*), turėjęs du palivarkus Tičino kantone Šveicarijos pietuose, dvarelių Antakalnyje, Grigeliškių palivarką, dar vertėsi palūkininkavimu bei audinių pirklio amatu ir turėjo audinių sandėlius Gardine³². Istoriografijoje dažnai pažymima, kad italų kilmės Abiejų Tautų Respublikos gyventojai buvo ne tik labiausiai išsilavinusi ir intelektualai, bet ir labiausiai pasiturinti tautinė grupė, kurią dažniausiai sudarė pirkliai, medikai, teisininkai, farmacininkai, muzikantai, skulptoriai, tapytojai, karo inžinieriai ir

26 Auksė Kaladžinskaitė, Nauji architektūros istorijos šaltiniai: architektas Juozapas Fontana, in: *Menotyra*, 2014, Nr. 4, p. 285–300.

27 Aivas Ragauskas, Karališkieji sekretoriai Vilniaus miestiečių valdančiajame elite XVII a. antroje pusėje, in: *Mūsų praeitis*, 1996, Nr. 6, p. 26; Idem, *Vilniaus valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002, p. 341–345.

28 Jevgenij Machovenko, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų žemės nuosavybės kaip viešosios teisės institutas, in: *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 37.

29 Wojciech Boberski, Splendor architekta, p. 34.

30 Aldona Bartczakowa, *Jakub Fontana, architekt warszawski XVIII wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe, 1970, p. 313–318.

31 Lina Balaišytė, Dailininko statuso problema LDK, in: *Menotyra*, 2004, Nr. 2, p. 1–6.

32 *Ibid.*, p. 4; *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. I: *XVI–XVIII a.*, sudarė Aistė Paliaušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005, p. 209–210.

2. Fontanų giminės herbas. Pliustracija iš leidinio: *Гербовникъ дворянскихъ родовъ царства Польскаго*, часть II, Варшава: Тип. С. Оргельбранда / *Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego, najwyżej zatwierdzony, część II*, Warszawa: w drukarni S. Orgelbranda, 1853, p. 30–31.

architektai³³. Čia norėtuši prisiminti ir Giuseppe'ės Fontanos uošvį, architektą Joną Pensą, turėjusį mūrinį namą sostinėje, ėjusį Vilniaus miesto tarybos tarėjo pareigas ir tokiu būdu pakliuvusį į miesto valdančiojo elito gretas.

Fontanų šeimos narių interesai pelnyti garbės ir kariuomenės titulus, įsigyti nekilnojamojo turto ir žemės valdų buvo apie tam tikrą poziciją visuomenės socialinėje struktūroje ir saviidentifikaciją, siekį išsiskirti iš bendros miestiečių, amatininkų masės. Galbūt jis kilo iš teisėto noro, kaip vėliau pažymima kai kuriuose heraldiniuose žinynuose, įtvirtinti ir pažymėti kilmingas itališkas šaknis. Tėvo ir brolių padėtis karališkajame dvare, artimųjų santykiai su didikais – visa tai neabejotinai darė įtaką ir paties Giuseppe'ės Fontanos padėčiai to meto visuomenėje, pakėlė jį socialiniais laiptais aukščiau miestiečių luomo, kuriam įprastai priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektai. Tam tikri statuso simboliai – turtas, užsiėmimas, garbės titulo turėjimas, giminystės ryšiai, veikiausiai net apranga turėjo padėti pademonstruoti jo pranašumą ir aukštesnę socialinę padėtį.

Brolio Giacomo puiki architekto karjera, o ypač jo 1764 m. nobilitacija už nuopelnus valdovui buvo reikšmingas pokytis visai šeimai. 1768 m. buvo nobilituoti³⁴, t. y. gavo visas bajorystės teises, pareigas ir privilegijas, ir kiti broliai Fontanos, tarp jų ir Giuseppe³⁵.

Už nuopelnus meninių profesijų atstovams suteikti bajorystę Europos karališkuosiuose dvaruose buvo įprastas ir gana dažnas reiškinys. Abiejų Tautų Respublikos valdovo dvare tokios malonės sulaukdavo tik itin nusipelnę ir išskirtiniai asmenys. Antai, pirmasis už profesinius nuopelnus nobilituotas

33 Wojciech Tygielski, Włosi, in: *Pod wspólnym niebem Narody dawnej Rzeczypospolitej*, Praca pod redakcją Michała Kopczyńskiego i Wojciecha Tygielskiego, Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2010, p. 183–200; Idem, Razem czy z osobna? Procesy integracji włoskich imigrantów w Rzeczypospolitej szlacheckiej, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, t. XLVIII, 2004, p. 7–35.

34 Tame pačiame 1768 m. karūnaciniami seime bajorystė buvo suteikta ir dar vienam architektui – Fontanų giminaičiui Domenico'ui Merlini'ui.

35 *Volumina Legum*. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego, t. VII, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzkiego, 1860, p. 166–167, 373, 374; Adam Boniecki, *op. cit.*, p. 303–304; Wojciech Boberski, Fontana Józef (Giuseppe III), in: *AKL*, t. 42, p. 127–128; *Studi sui Fontana*, p. 442–446.

architektas buvo karališkojo dvaro architektas Tylmanas van Gamerenas. 1676 m., karūnacinio seimo metu, Jonas Sobieskis jam skyrė Auksinio Pentino ordino kavaleriaus titulą, kas prilygo nobilitacijos aktui, o 1685 m. Seime bajorystės suteikimas buvo oficialiai patvirtintas. Kitas gana paplitęs būdas buvo kilmės dokumentų Lenkijos ir Lietuvos valstybėje patvirtinimas – indigenatas. Tais pačiais 1676 m. taip savo bajorystę pasitvirtinti pavyko tolimam Fontanų šeimos giminaičiui iš mamos pusės – Izidoro’iui Affaitati’iui, dirbusiam valdovo aplinkoje, bei architektui ir karo inžinieriui Giovanni’iui Battistai Frediani’iui³⁶.

Štai taip Fontanų šeimos herbas (il. 1, 2) ir Fontanų šeimos istorija pristatoma 1899 m. išleistoje Vitebsko provincijos bajorų heraldinėje knygoje:

Fontanų herbas *Fontanas*. Tai į tris dalis padalytas skydas, kurio didžiausiam raudoname lauke pavaizduotas juodas dvigalvis erelis išskleistas sparnais ir plačiai iškėstomis kojomis; viduriniame sidabriniam lauke – indas, vaizduojantis fontaną, iš kurio trykšta žydros spalvos vanduo, o abipus jo – dvi šešių spindulių aukso žvaigždės; trečiame, baltame, lauke – skersinės, iš viršaus į apačią einančios, raudonos juostos. Virš šio skydo – šalmas, puoštas aukso karūna ir penkiomis stručio plunksnomis. Jie [Fontanos] teigia, kad jų giminė jau nuo seno gyvavo Italijoje, Milano kunigaikštystės Valsoldo regione, bajorystę jau buvo gavęs [jų protėvis] Ludolfas Fontana, kurio sūnūs po įvairių tautų [šalis] keliavo, platindami savo [architektūros] mokslą, o, atvykę į Lenkiją, apsistojo Varšuvoje. Čia įsigiję mūrinamį bei žemės sklypus už miesto ribos, taip įgijo nemenką nekilnojamąjį turtą, ką paliudija 1751 m. [išduotais] dokumentais. Trečiosios kartos įpėdiniai, užsitarnavę ir įrodę savo bajorišką kilmę, kurią turėjo dar prieš jiems atvykstant į Lenkiją, didesnei garbės ir teisių gynybai savo kilmę patvirtino 1764 m. karūnaciniam seime, vėliau 1768 m. įsako aktu, suteikiančiu Lenkijos Karalystės bajorystę su visomis luomui priklausančiomis laisvėmis, teisėmis ir prerogatyvomis, o Fontanos herbo savininkams, kurie šiuo herbu antspaudavosi jau nuo seno, karaliaus Stanislovo Augusto tų pačių metų suteikta privilegija dar buvo aprobuota ir užvirtinta. Kaip nuosavybę, tinkamą bajoro garbei paliudyti, nurodė Abuhovo valdos įsigijimą Vitebsko provincijoje ir kitų dvarų bei valdų, esančių Varšuvos žemėje, turėjimo faktą, kas minima starytojo Jokūbo Fontanos 1773 m. testamente, taip pat 1774 m. kvituose ir komplancijose³⁷ ir ką paveldėjo ketvirtos kartos paveldėtojai. Viso šito pagrindu Vitebsko provincijos teismas Ponų Fontanų šeimai, taip pat jos įpėdiniais visas bajorišką prerogatyvas išlaikė.³⁸

36 Mindaugas Paknys, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų instituto leidykla, 2013, p. 76, 79; Rūta Janonienė, Sapiegų rūmų architektas Giovanni Battista Frediani: biografijos bruožai, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2015, t. 77–78, p. 22–23; Hanna Osiecka-Samsonowicz, Affaitati Isidoro, in: *Słownik architektów*, p. 8; Idem, Frediani Giovanni Battista, in: *Słownik architektów*, p. 155.

37 Lot. *complanatio*, lenk. *komplancja* – sen. teisės terminas, reiškiantis ginčo šalių susitarimą.

38 Franciszek Ksawery Piekosiński, *Herbarz szlachty prowincyi witebskiej*, Kraków: Drukarnia „Czasu“ Fr. Kluczyckiego i Spółki, 1899, p. 23–24; Juliusz Ostrowski, *Księga herbowa rodów pols-*

Socialinė padėtis bei profesija suponavo ir tinkamą vaikų ugdymą. Giuseppe Fontana savo pirmagimę dukrą buvo išsiuntęs mokytis į Vilnių³⁹. Apie sūnų lavinimą žinoma tik tiek, kad jų edukacijai jo brolis Giacomo savo testamentu skyrė 27 tūkst. auksinų, o sūnus Juozapas, pasekęs tėvo, dėdžių, senelio bei kitų giminaičių pėdomis, taip pat gavo architekto išsilavinimą⁴⁰. 1781 m. minimas vedęs Oną iš Kosobudckių ir buvęs Vilniaus Lukiškių priemiestyje esančio dvarelis savininku, kurį už skolas turėjo perleisti žydai Joseliui Eljaševičiui (*Josel Eljaszewicz*)⁴¹. 1781–1782 m. figūruoja kaip Vyžuonėlių (*Wiżunki*) dvaro Vilkmėrgės (dabar – Ukmergė) pavieta savininkas⁴².

Santuokai Fontanų giminės nariai taip pat dažnai rinkosi kilmingus partnerius. Abi Giuseppe'ės Fontanos dukros ištekintos už Vitebsko apylinkių bajorų: Joana 1760 m. ištekėjo už žemės teismo teisėjo Jono Hurkos (*Jan Hurka*), Barbora 1768 m. – už Čerešovo seniūno ir Vitebsko pilies teismo teisėjo Antano Mikošos (*Antoni Mikosza*). Vyriausios dukters Elenos Kotrynos dėl netinkamo poelgio Fontana išsižadėjo ir ją bei jos palikuonis išbraukė iš savo testamentu.

Reziumuojant galima teigti, kad Fontanų šeima ryškiausiai peržengė tradicinį dailininkas *lygu* amatininkas luomo slenkstį ir šitą pokytį, kurį sutvirtino Stanislovo Augusto kultūros politika, dvare įsivyravusios naujos meno vertybinės nuostatos ir kūrėjų vertinimas, atnešė ir į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Giuseppe Fontana bandymu išlaikyti, pabrėžti savo aukštesnę socialinę padėtį buvo beveik išimtis tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vėlyvojo Baroko epochos menininkų. Ir nors, lyginant su Varšuvoje dirbančiais giminaičiais, jo finansinė padėtis ir pajamos buvo kuklesnės, tačiau bendrame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės menininkų kontekste jo išsiskyrimas buvo ryškus, tiek įgytu titulu, turtu, tiek oficialiai gauta bajoryste. Visuomenėje menininkų vertinimo pokyčiai vyko kartu su Apšvietos idėjų sklaida, o Giuseppe Fontana buvo tarsi trapas, jungęs senąją dailininkų ir architektų savimonę, identitetą bei statuso percepciją su moderniąja.

kich, Warszawa: druk Józefa Sikorskiego, 1897, p. 135; Николай Васильевич Шапошников, Гербовник Витебского дворянства, in: „Heraldica“: Исторический сборник, т. I, Санкт-Петербург: Паровая Скоропечатня Г. П. Пожарова, 1900, p. 171; *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, oprac. przez Seweryna Hrabiego Uruskiego, Warszawa: Skład Główny księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1907, t. IV, p. 46–47.

39 НГАБ, ф. 1709, воп. 1, спр. 23, *Витебский продский суд*, арк. 91–91аДВ.

40 Ištrauka iš Giacomo Fontanos testamentu: „[...] Taip pat noriu paremti amžinatilsio savo brolio Juozapo vaikus, gyvenančius Vitebsko vaivadijoje, kad galėtų gauti tinkamą savo amžiui išsilavinimą, skiriu dvidešimt septynis tūkstančius lenkiškųjų auksinų [...], savo ranka rašyta Varšuvoje 1773 m. kovo 20 d.^o, žr. Aldona Bartczkova, *op. cit.*, Aneks VII, p. 317–319.

41 Euzebjusz Łopaciński, Nieznane dane archiwalne i wiadomości źródłowe do historii sztuki Wilna i Wielkiego Księstwa Litewskiego od XVI do początków XIX w., in: *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, Wilno, 1938–1939, t. 3, p. 75.

42 *Ibid.*, p. 75; Vyžuonėlės – dvaro žemės Vyžuonų parapijoje, žr. *Słownik geograficzny*, 1893, t. 13, p. 688.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Lopaciński Euzebjusz, Nieznane dane archiwalne i wiadomości źródłowe do historii sztuki Wilna i Wielkiego Księstwa Litewskiego od XVI do początków XIX w., in: *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Pryjaciół Nauk w Wilnie*, Wilno, 1938–1939, t. 3, p. 60–107.
- Balaišytė Lina, Dailininko statuso problema LDK, in: *Menotyra*, 2004, Nr. 2, p. 1–6.
- Bartczakowa Aldona, *Jakub Fontana, architekt warszawski XVIII wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe, 1970.
- Bernatowicz Aleksandra, *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status-aspiracje-twórczość*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016.
- Boberski Wojciech, Fontana, in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 123.
- Boberski Wojciech, Fontana Domenico (Dominik), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 123.
- Boberski Wojciech, Fontana Giuseppe (Józef I), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 123.
- Boberski Wojciech, Fontana Giuseppe Giacomo (Józef, Joseph II), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 123–124.
- Boberski Wojciech, Fontana Jakub (Giacomo), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 124–126.
- Boberski Wojciech, Fontana Jan Kanty, in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 126–127.
- Boberski Wojciech, Fontana Józef (Giuseppe III), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2004, t. 42, p. 127–128.
- Boberski Wojciech, Splendor architekta. O „mediach sławy“ w czasach nowożytnych, in: *Architekt – budowniczy – mistrz murarski. Materiały z sesji naukowej instytutu sztuki PAN*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2007, p. 25–47.
- Boniecki Adam, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Akcyjne Artystyczno-Wydawnicze, 1902, t. 5, p. 303.
- Chrościcki Juliusz, Kamieniarze i mafiosi. Zarobkowa emigracja z Włoch do Europy Środkowej i Wschodniej (XV–XVIII w.), in: *Przegląd Humanistyczny*, 1996, t. XL, Nr. 1 (334), p. 69–85.
- Janonienė Rūta, Sapiegų rūmų architektas Giovanni Battista Frediani: biografijos bruožai, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2015, t. 77–78, p. 12–43.
- Kaladžinskaitė Aukšė, Nauji architektūros istorijos šaltiniai: architektas Juozapas Fontana, in: *Menotyra*, 2014, Nr. 4, p. 285–300.
- Kaladžinskaitė Aukšė, Vilniaus baroko mokyklos sklaida Livonijos, Polocko, Vitebsko ir Mstislavlio vaidijose, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 1: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 242–258.
- Kaladžinskaitė Aukšė, Architektas Domenico Fontana: autorystės labirintuose, in: *Menotyra*, 2018, Nr. 4, p. 259–277.
- Karpowicz Mariusz, *Antonio Paracco architetto del rococo estremo*, Comune di Valsolda, 2008.
- Karpowicz Mariusz, *Artisti ticinesi in Polonia nella prima metà del '700*, Bellinzona: Edizioni dello Stato del Canton Ticino, 1999.
- Lietuvos dailininkų žodynas*, t. I: *XVI–XVIII a.*, sudarė Aistė Paluišytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005.
- Machovenko Jevgenij, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų žemės nuosavybės kaip viešosios teisės institutas, in: *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 28–41.
- Manikowska Ewa, Fontana Jan Kanty, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 150–152.
- Migasiewicz Paweł, Fontana Giuseppe, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 131.
- Mollisi Giorgio, Il ruolo degli artisti valsoldesi, nel contesto degli Artisti dei Laghi, in Italia e in Europa dal 1500 al 1700, in: *Studia Wilanowskie*, t. XXII, red. Marta Gołąbek, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2015, p. 11–35.

- Osiecka-Samsonowicz Hanna, Affaitati Isidoro, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 5–8.
- Osiecka-Samsonowicz Hanna, Frediani Giovanni Battista, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 154–156.
- Ostrowski Juliusz, *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa: druk Józefa Sikorskiego, 1897.
- Paknys Mindaugas, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų instituto leidykla, 2013.
- Piekosiński Franciszek Ksawery, *Herbarz szlachty prowincji witebskiej*, Kraków: Drukarnia „Czasu“ Fr. Kluczyckiego i Spółki, 1899.
- Ragauskas Aivas, Karališkieji sekretoriai Vilniaus miestiečių valdančiąjame elite XVII a. antroje pusėje, in: *Mūsų praeitis*, 1996, Nr. 6, p. 25–42.
- Ragauskas Aivas, *Vilniaus valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemėdžio leidykla, 2002.
- Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, oprac. przez Seweryna Hrabiego Uruskiego, Warszawa: Skład Główny księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1907, t. IV, p. 46–47.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa: Druk „Wiek”, 1882, t. 3; 1886, t. 8; 1893, t. 13.
- Studi sui Fontana: una dinastia di architetti ticinesi a Roma tra Manierismo e Barocco*: a cura di Marcello Fagiolo, Giuseppe Bonaccorso, Roma: Gangemi Editore, 2008.
- Tygielski Wojciech, Włosi, in: *Pod wspólnym niebem Narody dawnej Rzeczypospolitej*, Praca pod redakcją Michała Kopczyńskiego i Wojciecha Tygielskiego, Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2010, p. 183–200.
- Tygielski Wojciech, Razem czy z osobna? Procesy integracji włoskich imigrantów w Rzeczypospolitej szlacheckiej, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, t. XLVIII, 2004, p. 7–35.
- Volumina Legum*. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydane, t. VII, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzkiego, 1860.
- Wątroba Przemysław, Merlini Dominic (Domenico), in: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, München–Leipzig: de Gruyter, 2016, t. 89, p. 160–162.
- Wątroba Przemysław, Merlini Domenico, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 314–319.
- Winiewicz Joanna, Paweł Fontana i inni architekci Fontanowie w Polsce, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1992, Nr. 2, p. 49–61.
- Wyszomirska Monika, Fontana Giuseppe Giacomo, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 131–137.
- Wyszomirska Monika, Fontana Jakub, in: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII*, Warszawa: Instytut sztuki PAN, 2016, p. 137–150.
- XVII amžiaus vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. IV: *Pabėgėlių iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Prūsijoje 1656 m. sąrašai*, sudarė Elmantas Meilus, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016.
- Гербовникъ дворянскихъ родовъ царства Польскаго*, часть II, Варшава: Тип. С. Оргельбранда / *Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego, najwyżej zatwierdzony*, część II, Warszawa: w drukarni S. Orgelbranda, 1853.
- Рыбчонак Сергей, Попіс шляхты Аршанскагна павета 30 верасня 1765 г., in: *Герольд Литерланд*, 2014, Nr. 20, p. 98–132.
- Шапошников Николай Васильевич, Гербовник Витебского дворянства, in: „*Heraldica*“: *Исторический сборник*, т. I, Санкт-Петербург: Паровая Скоропечатня Г. П. Пожарова, 1900, p. 141–176.

AUKSĖ KALADŽINSKAITĖ – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus mokslo darbuotoja. Tyrinėja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vėlyvojo Baroko dailę ir architektūrą.

Elektroninis paštas kaladzinskaite.aukse@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9173-7726

GIUSEPPE FONTANA: ARCHITECT AND NOBLEMAN: THE FAMILY HISTORY

AUKSĖ KALADŽINSKAITĖ

Lithuanian Culture Research Institute

This article is dedicated to one of the most notable late baroque architects of the Grand Duchy of Lithuania, Giuseppe Fontana (Józef III, 1716 – before 1773). Being of Italian blood, architect Giuseppe Fontana was actually born in Warsaw, the capital of the Commonwealth of Both Nations, leaving a clear footprint in the culture of the Grand Duchy of Lithuania. Unable to establish himself in Vilnius, he moved close to Vitebsk. His choice to live and work on the north-eastern outskirts of the Commonwealth of Both Nations could have been influenced by his contacts with the influential representatives of the ruling class of Vitebsk voivodship and also by the finding of a free space, “non-monopolized” by the architects, strategically convenient geographic location and the aggregation of financially capable customers of architecture.

The story of the family of Giuseppe Fontana is outstanding in the general cultural context. After settling in the Commonwealth of Both Nations at the end of the seventeenth century they shaped a peculiar dynasty of architects, which already in the first part of the eighteenth century was fully assimilated and Polonized. The professional career of father Giuseppe Giacomo (*Józef II*, 1676–1739/41), brothers Giacomo (*Jakub*, 1710–1773) and Giovanni Canzio (*Jan Kanty*, 1731–1800) in Warsaw and status in the royal court, professional career of uncle Domenic (*Dominik*, ca. 1680 – before 1755) in Grodno, all their contacts with influential aristocrats, accumulated family wealth and earned offices aided in reaching significant valuation in society and climbing the social ladder. In 1768, the Fontana family for their merits to the King was granted the status of nobility along with all respective rights, duties and privileges of the estate. The article analyses professional achievements of the Fontana family, their valuation in society and change in social status in the general context of artists and artisans. It shows, how the situation of family members and aspirations to become part of the class of nobility affected personal and professional life of Giuseppe Fontana.

Keywords: Giuseppe Fontana, architect, nobleman, the Fontana family, Warsaw, Grodno, Vilnius, Vitebsk, social status.